
Csevár Nóra:

Kálvin tanainak alkotmányjogi vetülete

Abstract: The Constitutional dimension of Calvin's teachings

Today's people are constantly concerned about where we come from, what material some things are made of, how the history and culture of Western Europe developed, or even where the development of the Western European constitution, the idea and the germ of democratized institutions came from.

Studying the evolution of the constitution of the Protestant churches in a European context, we can see that Luther founded the political ideology of the Reformation with the doctrine of the separation of church and state, while Calvin further developed this doctrine and applied it to the specific organized forms of state power and all the organizational consequences of the division of powers.

The Calvinist church constitution (i.e. the Institutio) went beyond the ecclesiastical framework in today's sense in terms of content, i.e. it also regulated that church administration must be operated in harmony with state legislation and public administration.

The paper argues that the democratic church constitution built on the association of free parishes almost voluntarily gave rise to the concept of the creation and structure of the state. This can be explained by the fact that together with the direct and indirect spread of Calvinism, the conception of the state contract gained ground in many countries especially in England and the Netherlands.

Keywords: János Kálvin, Calvin, constitutional law, Calvinist law, democracy, form of government, governance, Calvin's influence

Előszó

Az Institutio a kálvini életműnek egy sűrítménye és összefoglalása, a reformáció teológia-elméleti teljesítménye betetőzik, logikus dogmatikai rendszerré válik, és egyben lezárul. A lezárás nem más, mint a feltörekvő korai polgárság kimondott végső szava.

Kálvin célja volt, hogy az egyház és az állam elkülönüljön, de együttműködő maradjon, a közéleti gondolkodást átformálja,¹ a belpolitika megerősítse és dinamikusabb szemléletmód kialakítása a társadalmi viszonyok modernizálása miatt, mindezt a keresztyén hit szellemében.

Kálvin, mint jogász

Baja Mihály: Ki volt Kálvin János? (vers részlet) „Ki volt Kálvin János? / Hogy ki volt tenéked, / Kálvinista népem, / Te tudom, megérted.”²

Jogalkotási tevékenységéhez fűződő fontos életútjához kapcsolódó események a következők:

1536-ban menekültként átutazóban volt Genfben, amikor is Farel maradásra bírta. (Ez volt első genfi tartózkodása). Az *Institutio*, fő műve megjelent első kiadásban, ezzel egyidőben Bázelen pedig nyomtatásban is. Ez a mű a keresztyén vallás rendszerét alakította ki, amely a protestáns teológia egyik legjobb könyve. A francia Ferenc királynak is elküldött egy példányt a protestáns tanok igazolásaképp, s levelében „*hatalmasnak és dicsőségesnek, sőt a legkeresztyényibb*” királynak nevezte.

1537-ben barátságot kötött Melanchtonnal.³ Ebben az évben átdolgozta és kibővítette az *Institutio*-t is.

1538-ban, Genfben, a februári választásokon az ellenpárt került ki győztesen, Kálvin barátait felfüggesztették a Tanácsból, ami ellen Farellel együtt tiltakozást nyújtott be. Ennek okán írt levelet Bullingernek a genfi helyzetről: „*Nem is lesz nekünk tartós egyházunk, ha áll vissza a maga teljességében amaz ősi, vagyis apostoli rend, mely*

¹ Közjólét javítása céljából szociális intézkedéseket vezettek be Genfben Kálvin hatására. (IN: BENKE György: *Kálvin társadalmi etikája*. Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Budapest, 1986, 169.)

² HUSZÁR Pál: *Kálvin János, élete, teológusi, reformátori és egyházszerkezési munkássága, 1059-1564*. Kálvin Kiadó, Budapest, 2009, 175.

³ MELANCHTHON Philipp: (1497-1560) német evangélikus teológus, nagy hatást gyakorolt Kálvinra.

köztünk sok tekintetben kívánatos.”⁴ Kálvin újabb hitújító javaslatait – miután a polgárok ellenállását követően – a genfi városvezetés is elvetette, őt pedig száműzték Genfből. Strasbourgba ment, Bucer Martin meghívásának eleget téve.

1539-ben második kiadásában megjelent az *Institutio* és a *Római levél kommentárja* is. 1541-ben az *Institutio* francia nyelven jelent meg. Novemberében létre hozta az egyén elgondolásán alapuló egyházi rendet. Az egyházi közösség szervezeti rendjét kialakította, melyet az *Ordonnances Ecclésiastiques* című művébe foglalt össze.⁵

1543-ban, Genfben a Tanács és a Népgyűlés által elfogadták a Kálvin által kidolgozott Polgári Törvénykönyvet és az új polgári eljárást.

1555-ben, Genfben a magisztrátus is elfogadta a Kálvin által kidolgozott Polgári Törvénykönyvet, amelyben különösképpen szabályozta az állam és egyház kapcsolatát is.

1559-ben Kálvin megalapította a Genfi Teológiai Akadémiát. Theodore Bézát tette meg rektorának, aki a genfi egyház vezetésében később utóda is lett egyben.⁶

Az *Institutio* (utolsó változata) végleges formája, – amelyet száműzetése alatt írt – meg- megjelent. A mű többszöri átdolgozásának és megjelentetésnek okát a legteljesebb végleges formájához fűzött szavaiból tudhatjuk meg, mely szerint:⁷

„...bízom abban, hogy oly könyvet adok, amely közös megegyezések jónak fog találni. Hogy mily buzgalommal iparkodtam művemet Isten egyháza hasznára elkészíteni,

⁴ BUZOGÁNY Dezső: *Kálvin állam és társadalomszemlélete* In.: Magyar Tudomány 2010/2. 135-151.

⁵ KARL Heussi: *Az egyháztörténet kézikönyve*. Osiris kézikönyvek, Budapest, 2001. 324.

⁶ Theodore Béza a magyar reformátusság számára francia nyelvű genfi reformátor, helvét hitvallású teológus, aki személyesen is ismerte Kálvint, a genfi lelkészségben utóda lett. Béza írta meg Kálvinról az első önéletrajzi összefoglalást. (In: Huszár Pál: *Kálvin János, élete, teológusi, reformatori és egyházszervezői munkássága, 1059-1564*, Kálvin Kiadó, Budapest, 2009. 130.)

⁷ HUSZÁR Pál: *Kálvin János, élete, teológusi, reformatori és egyházszervezői munkássága, 1059-1564*. Kálvin Kiadó, Budapest, 2009. 130.

annak nyilvánvaló bizonyosságául hadd említsem fel, hogy a múlt télen, mikor azt gondoltam, hogy a negyed napos láz halálatot jelent, ennél jobban kínozott betegségem, annál kevésbé kíméltem magamat, hogy olyan művet hagyhassak magam után, mely a kegyes lelkek oly jóindulatú várakozásának némileg megfelelt. Szerettem volna gyorsabban bevégezni munkámat, de elég gyorsan van ez így is, ha elég jó. Azt pedig, hogy alkalmas időben bocsátottam útjára, akkor hiszem, ha tapasztalom, hogy Isten egyházának bővebb gyümölcsöt hoz, mint azelőtt. Ez rám nézve egyedül döntő...

Munkám végzésében volt továbbá célom, hogy a szent vallástudomány jelöltjeit az isteni ige olvasására úgy készítsem és megtanítsam, hogy az rájuk nézve könnyen hozzáférhető legyen, s minden fönnakadás nélkül haladhassanak abban. Mert azt hiszem, hogy a vallás teljes egészét felölelem itt, minden részeivel egyetemben, s oly sorrendben adom elő, hogyha valaki jól megtanulja, nem lesz nehéz számára annak megállapítása, hogy mit kell keresnie a Szentírásban, s annak tartalmát mily célra kell fordítani. Tehát mintegy megegyengetvén az utat, ha ezután a Szentíráshoz magyarázatokat adok ki, mivel nem lesz szükségem arra, hogy a hitcikk felől hosszú előadást tartsak, s a bizonyító helyekre is kitérjek, mindig röviden végzek azokkal. Így a kegyes olvasó nagy nehézségektől s unalomtól menekül meg, amennyiben a könyv ismeretével, mintegy szükséges eszközzel fölszerelve fog e munkához. Éljen boldogul, kegyes Olvasó, s ha munkámnak valami gyümölcsöt veszed, segíts viszont rajtam könyörgevéssel a mi Atyánknál, Istenünknel. Genf, 1559. év augusztus hó 1n napján.”⁸

1561-ben, a Kálvin által formált és kialakított utolsó egyházi fegyelmet, vagyis a *Ordonnances Ecclésiastiques*-t bevezették.

⁸ Forrás: ford.: CZEGLÉDI Sándor – RÁBOLD Gusztáv: Kálvin János – *A keresztyén vallás rendszere*. Református Főiskolai Könyvnyomda, Pápa, 1909, IV. 20. 8. 754–755.

1564. április 28-án, Kálvin utolsó előadása a genfi Akadémián, ahol a következő búcsúbeszédet mondta el:

„...Amikor először jöttem ebbe az egyházba, úgy szólván semmi sem volt belőle. Prédikáltak ugyan, de ez volt minden. Összeszedték a bálványokat és elégették őket, de nem volt reformáció semmiféle formában. Teljes volt a zűrzavar. Itt volt ugyan a derék Guillaume mester (Farel), és később a vak Coraud, aki Bázélben vesztette el szeme világát. Antoine Saunier mester is itt volt, meg az ékesen szóló Froment, aki levette kötétyét és úgy ment föl a szószékre, majd visszatért boltjába pletykálkodni, így tartva a kettős szentbeszédet.

Csodálatos küzdelmek közepette éltem itt. Előfordult, hogy megcsúfolásomra este ötven-hatvan puskalövést adtak le házam előtt. Gondoljátok el, mennyire elképeszthetett ez egy olyan bátortalan, könyvekbe temetkező embert, mint amilyen – megvallom – mindig is voltam, és most is vagyok. Nem sokkal ezután száműztek e városból, amikor is Strasbourgba mentem, ahonnan egy idő múlva visszahívtak, de tisztem ellátása nem kevesebb gyötrellemmel járt, mint annak előtte. Fogd meg, fogd meg kiáltással uszították rám a kutyákat, s azok ruhámat és lábamat marcangolták. ... s Tirátok talán még súlyosabbak várnak. Mert gonosz és hitvány nép között éltek, noha akadnak közöttük derék emberek, maga a nép gonosz és elvetemült, és lesz gondotok velem, amikor az Úr már engem elszólított. Mert bár én semmi és senki vagyok, mégis tudom, hogy megakadályoztam három-ezer zavargást is, amely Genfben kitört volna. Legyetek tehát bátrak és erősek, mert az Isten fölhasználja és fönntartja ezt az egyházat, és mondom néktek, hogy Isten megőrzi.

Ami a tanokat illeti, hűségesen hirdettem, és Isten kegyelméből le is írhattam a tőlem telhető legnagyobb hűséggel, és tudommal a Szentírásnak egyetlenegy pontját sem ferdítettem el vagy magyaráztam félre. Ha akartam volna, adhatam volna bonyolult, tudományos magyarázatokat, de én az efféle tudományoskodást semmibe sem vettem, és mindig az

*egyszerűsége törekedtem. Soha nem írtam semmit valaki iránti gyűlöletből, hanem mindig hűségesen tártam elő azt, amiről úgy véltem, hogy Isten dicsőségét szolgálja...”*⁹

1564-ben május 27-én nyolc órakor¹⁰ súlyos betegsége (köszvény, tüdőtuberkulózis, trombózis aranyér és bélparazita) miatt Genfben halt meg. Saját kérésére jeltelen, egyszerű sírba temették.

Kálvin halálát követően jelent meg ugyanebben az évben *Józsue könyvéhez írt magyarázata*, amelynek előszavát Theodor Béza írta Kálvin életéről. Ez lett a reformátor első életrajza.¹¹

Véleményem szerint Kálvin korát meghaladó jogi gondolkodó, kodifikátor és exegeta volt, valamint egész tevékenységét, műveit a jog érezhetően áthatja.

Kálvin jogi tevékenysége

A hiedelemmel ellentétben Kálvin nem teológus volt, mint elődje Luther, hanem jogász. Kálvin 1528 és 1531 közt járt jogi egyetemre. Jogi tudásanyagát pedig legfőképpen a genfi polgári törvénykönyv kidolgozásában bontakoztatta ki.

Diplomájának megszerzését követően így vélekedett: *„Így történt, hogy elszólítva a filozófiai tanulmányoktól, a jogtudomány felé fordultam, melyben mintegy az atyai akaratnak engedelmeskedve igyekeztem hűséggel helytállni. Isten mégis gondviselésének titokzatos zablájával végül más útra vezérelt. ... Isten egy hirtelen megtéréssel az engedelmességre kényszerítette. Így azután mintegy az igaz kegyesség ízetől átitatva olyannyira elfogott az előrehaladás vágya, hogy hátralévő tanulmányaimat, bár nem vettem el teljesen, mégis közönyösebben folytattam. Még egy év sem telt bele, és a tisztább tanítás iránti*

⁹ JEAN CADIER: *Kálvin Egy ember isten igájában*. Kálvin Kiadó, Budapest, 1994, 165-167.

¹⁰ ALISTEN E. McGRATH: *Kálvin, A nyugati kultúra formálódása*. Osiris Kiadó, Budapest, 1996, 209.

¹¹ JEAN CADIER: *Kálvin: Egy ember isten igájában*. Kálvin Kiadó, Budapest, 1994, 161.

*vágyakozás miatt annak máris novíciusává és buzgó tanulójává lettem.*¹²

Kálvin jogi tevékenysége igencsak szerteágazó, így két nagy csoportra osztom jogalkotási tevékenységeit, mai szóval élve kodifikátori munkásságát, amely egyrésről polgári jogi és másrésről alkotmányjogi vetületű.

Polgárjogi vetülethez sorolandó többek közt a polgári házasságról alkotott tana, a genfi polgári törvénykönyv kidolgozása, valamint kammatetikája, banketikája, hivatásetikája, illetve a korrupció ellenes védekezése.

Az alkotmányjogi jogalkotási tevékenységnél lehet elemezni az államformáról, kormányzásról, törvény erejéről, céljukról, kikényszeríthetőségükről alkotott tana, véleménye. Továbbá a vallásszabadság előudvaraként megalkotott állam és egyház elválasztásának tana, valamint az egyházon belüli reformként kidolgozott egyházi alkotmánya, amelyben demokratizálta az egyházon belüli tisztségeket.

Kálvin alkotmányjogi tanai

Az Institutio IV. könyv 20. fejezetében fejti ki a polgári kormányzásról való elveit, tanait. Kálvin az Institutioiban külön ír az állami kormányzásról, ezzel annak a bizonyosságát adja, hogy igen nagyfokú valóságérzettel rendelkezett.

Az Institutio VI. kötetének 20. fejezetében foglalkozik a polgári kormányzattal.¹³ *„A polgári kormány gondoskodik arról, hogy a vallás nyilvános kifejezésére jusson a keresztyének társaságában, és hogy az emberiség fennmaradjon az emberek közt.”*¹⁴

A kormányzásról alkotott véleménye: *„A kormányzatnak nincs szerencsésebb formája, mint az, ahol a szabadság megfelelő önfegyelemmel társul és bölcs módon állandó tartósságra rendezkedik be. Magam is azokat tartom a legboldogabbaknak, akiknek megadatott, hogy*

¹² WILLEM Van't Spijker: *Kálvin élete és teológiája*. Kálvin Kiadó, Budapest, 2003, 25.

¹³ ANTAL Géza (szerk.): *Kálvin János – A keresztyén vallás rendszere 1559. II. kötet*. Ref. Főiskolai Könyvnyomda, Pápa, 1910, 746.

¹⁴ Uo.746.

ezt az állapotot élvezzék... Igen, a felsőbbségnek arra kell törekednie a legnagyobb erőfeszítéssel, hogy a legkisebb mértékben sem engedjék meg, hogy csökkentsék vagy megsértsék azt a szabadságot, aminek megvédésére őket iktatták be. Amennyiben ebben a vonatkozásban hanyagok vagy túlságosan kevés gonddal látják el feladatukat, akkor hűtlenek hivatalukban és szülőföldjük árulóivá lesznek” (Ins. IV., 20, 8).¹⁵

A kálvini államforma

A platóni államformákból indult ki, a hagyományos értelemben vett monarchia, arisztokrácia és demokrácia hármasából. Azonban Kálvin, vegyes államformát gondolt megfelelőnek, vagyis az arisztokratikus demokráciát, így leszögezhető, hogy nem a mai értelemben vett demokráciát kell ez alatt értenünk.

Kálvin szerint, ha teljesül a jó államforma, ennek következtében megfelelő az állami berendezkedés, akkor teljesülhet maradéktalanul:

- a vallás megfelelő előmozdítása,
- a társadalmi rend fenntartása,
- a népek szuverenitása.

Kálvin így vélekedett az államformákról:

„És ugyancsak meddő volna, ha magánemberek vitakoznának arról, hogy azon a helyen, ahol ők élnek, melyik államforma a leghelyesebb; mert nem őket illeti az állami szervezet megállapítására vonatkozó tanácskozás. Aztán meg nem is lehet vakmerőség nélkül egyszerűen eldönteni ezt, mivel ennek a vitának az eldöntése a körülményektől függ. És ha magukat az államformákat a körülmények nélkül hasonlítjuk össze egymás között, nem lesz könnyű megkülönböztetni, hogy melyik hasznosabb: annyira egyenlő feltételekkel mérkőznek. A királyságból könnyű a zsarnokságba átsiklani, de nem sokkal nehezebb az előkelők uralmából a kevesek párturalmába, s még ennél is könnyebb a

¹⁵ JOACHIM Staedtke: *Kálvin János megismerés és formálódás*. Vásárosnaményi Református Egyházközségért Alapítvány, Vásárosnamény 2009. (In. Institutio 4. könyv, XX. fejezet, 8. pontja)

népuralomból a lázongásba jutni. Bizonyára, ha magukban vizsgáljuk ama három kormányformát, amelyet a bölcselők emlegetnek, egyáltalán nem tagadhatom, hogy az arisztokrácia, vagy az általa és polgári közrend által kormányzott állam a többi valamennyit messze felülmúlja, [...] ha nem csupán egy államra vagyunk tekintettel, hanem egyúttal az egész föld kerekességét is megtekintjük és megfigyeljük, vagy tekintetünket legalább nagyobb területeken hordozzuk végig, bizonyára tapasztalni fogjuk, hogy az isteni gondviselés nem ok nélkül rendezte azt úgy, hogy a különböző vidékek különböző kormányforma szerint igazgassanak.”¹⁶

A kálvini kormányzás

Ha megalakult a megfelelő államforma, berendezkedés, akkor biztosított a megfelelő kormányzás is. Meghatározta a felsőbbség hatalmának eredetét, feladatát, valamint a nép feladatát, jogait és kötelezettségeit. Továbbá hangsúlyozta a törvények fontosságát, a törvénnyel elérni kívánt cél erejét, valamint kikényszerítésének lehetőségeit.

Felsőbbség: hatalma kizárólag Istentől ered, a feladata a törvény, szabadság, rend érvényre juttatása, valamint a közjót kell előtérbe helyeznie. *„Ennél fogva semmit találóbban nem lehetne mondani, mint hogy a törvény néma felsőbbség, a felsőbbség pedig élő törvény.”¹⁷*

Nép: kötelességük a törvények betartása és felsőbbség hatalmának túlterjeszkedése esetén ellenállási (fék) záradék, vagyis megfogalmazta az uralkodóval szemben gyakorolható nép fellebbezési jogát.

A törvény célja, hogy határokat megteremtse, mint a Tízparancsolat is egyfajta margó „a hogyan éljünkre”. A jó állam alapja a felsőbbség és nép közötti kölcsönös kötelezettség, azaz a természetjogi alapelveknek és a teremtés rendjének megfelelő alá- és fölérendeltségi viszonyokból fakadó társadalmi alapszerződést, amelyet a felsőbbség és a nép kölcsönös kötelességei és jogai határol körül és szabályoz.

¹⁶ ford.: CZEGLÉDI Sándor – RÁBOLD Gusztáv: Kálvin János – *A keresztyén vallás rendszere*. Református Főiskolai Könyvnyomda, Pápa, 1909, IV. 20. 8. 754–755.

¹⁷ Uo.

Kálvinnál a törvény és a kötelesség szorosan összekapcsolódik. A törvény objektíve, a kötelesség szubjektíve van jelen, azaz a kötelesség akkor válik kötelezettséggé, amikor azt a lelkiismeret annak elismeri. Ugyan a lelkiismeret nem írhat elő kötelességet, mert azt csak Isten teheti meg, viszont objektíve rávilágíthat és elismerheti, így objektív jogot feltételez, amit teljesíteni kell. Kötelességünk Istennel, felebaráttinkkal és önmagunkkal szemben van. Minden kötelességünk összessége Isten iránt való szeretetben áll, mert „Ő a törvények summája.”¹⁸ A törvények nélkül nem lehet vezetni politikai közösséget, ezért Kálvin a törvényeket funkciókra osztotta fel a következők alapján: *társadalmi; védelmi; figyelmeztető és beteljesítő.*

A népek szuverenitása Kálvin nézetében

Szintén korszakalkotó gondolata volt Kálvinnak a népek szuverenitása. Felsőbbség biztosítsa a törvények mentén a népek békés együttélését, szuverenitását, valamint a vallások szabad gyakorlását.

Az ember és Isten, valamint az emberek egymás közti viszonyát, „azaz a keresztény szabadságot újra értelmezi. Az emberek közötti teljes jogegyenlőség eszméje, az ember természetes jogainak elismerése a demokratikus (alkotmányos) állam fogalmának a létrehozását jelentette”,¹⁹ amely később a kálvinizmus révén a népszuverenitás elvéhez vezetett

A kommentárok fontossága

Kálvin, *A Rómabeliekhez írt levél* kommentárját 1551-ben írta meg, amely az Ins. IV.20. mondanivalójához szolgált magyarázatául. Jogalkalmazóként is napjainkban is tapasztalhatjuk, hogy nem feltétlen tud egy adott jogszabály megfelelően érvényre jutni, ha a jogalkotói szándék nem egyértelmű, vagy kiegészítésre szorul. Kálvin is úgy vélekedett, hogy a törvényeket csak akkor lehet betartani, megfelelően

¹⁸ SEBESTYÉN Jenő: *A református etika*. Iránytű Kiadó, Budapest-Gödöllő, 2000. 177.

¹⁹ SZABÓ Zsolt: *A demokrácia alapelveinek protestáns gyökereiről*. Collegium Doctorum: Magyar Református Teológia, 2021/2. 175–181.

alkalmazni, ha azt megérti a jogalkalmazó is, így a kommentárookra feltétlen szükség van.

E kommentárban kifejti továbbá azt is, hogy milyen államformáknak milyen veszélyei lehetnek, mint például a monarchiának a zsarnokság; az előkelők uralmának a pártharcok; a népuralomnak a lázongás (anarchia). *A legfőbb felsőbbség Isten, mindenki más felsőbb-ség hatalma csak tőle származhat.*²⁰ *Isten igazságának ismeretét a törvények útján nyerhetjük el.*²¹

A III. rész 20-21. versében, amelyben Pál apostol az „*Isten igazságát, amelyről tanúbizonyosságot tesznek a törvény és próféták*” részét magyarázza meg, rávilágít, hogy Istentől származnak a törvények, és az ember azt fogadja és ismeri el. Akik pedig kiforgatják a törvényt, azok bűnt követnek el. „*A hit igazságának nem kell segítenie a törvényt, mert azt annak tanúbizonyossága erősíti meg.*”²²

Az állam és egyház viszonya

Kálvin az Isteni engedelmesség mellé a földi hatalomhoz való lojális-tás szükségességét rendeli.

Kálvin elmékedése: „*elsősorban Istennek kell engedelmeskednie, de ez a kötelessége nem zárja ki azt, hogy neki engedelmeskedve a lojális földi hatalmakat is elismerje, hiszen azokat – a már hivatkozottak sze-rint – Isten rendelte eszközként a földi ember számára.*”²³

A genfi polgári könyvben deklarálta, hogy az állam és egyháznak mellérendelten, de együttműködően, elválasztott működést kell biz-tosítani.

Az Általános Tanács 1543. január 28-án fogadta el az új polgári törvénykönyvet, az előjárók hálájuk jelképekül egy hordó bort adtak Kálvinnak. Így jött létre Genfben az első demokratikus gyökerű pol-gári törvénykönyv, amelyben lefektették, hogy az állam és az egyházi

²⁰ ford.: RÁBOLD Gusztáv – NAGY Barna: Kálvin János: *A római levél magyarázat.* Kálvin Kiadó, Budapest, 1992, XIII. rész.

²¹ Kálvin (1992) uo. 86.

²² Kálvin (1992) uo. 65.

²³ SZATMÁRY Béla: *A kálvini reformáció és a jogegyenlőség – adalékok a jogállamiság eszmetörténetéhez.* In.: *Acta Humana* 2018/3. 43–58.

hatalom két külön, de egymással egyetértve működő hatalom. Az egyháznak pedig saját egyházi rendtartással, kormányzattal bíró szervezete van, amely meghatározott feladatkörökkel és hatáskörökkel van ellátva.²⁴

A református egyházon belüli reformjaként megalkotott Institutióval, vagyis az egyházi rendtartással, egyházi alkotmányával 4 hivatalt hozott létre: pásztor, doktor, presbiter, diakónus, amelyek mellérendelt szervezeti egységek, minden szervezeti egységnek saját feladatkörrel rendelkezett, és a döntéseket közösségi döntéshozatal útján hozták meg. *„Amint a Krisztus üdvözítő tudománya az egyház lelke, úgy benne a fegyelem az idegek szerepét tölti be. Így történik meg, hogy a test tagjai, mindegyik a maga helyén, egymással összefügg.”*²⁵ Kálvin az Institutióban ezt a hasonlatot írta az egyházi fegyelemről.

Kálvin közvetlen és közvetett hatása

Fontos különbséget tenni Kálvin közvetett és közvetlen hatása között, vagyis a kálvini tanok hatása nem egyenlő a kálvinizmus hatásával.

A közvetlen hatás alatt értendő Kálvin által (még életében) formált és vezetett reformáció, amivel személyesen befolyásolta az adott ország politikai és vallási rendszerét, állam és egyház viszonyát. A közvetetten hatáson értendő az, hogy Kálvin barátai, tanítványai révén, illetve a kálvinizmus által, miként tudott az eszmerendszer egy adott országban örök érvényűen fennmaradni.

Közvetlen hatásnál azt lehet vizsgálni, hogy miként hatott Kálvin tanainak közvetlen beépülése a nyugat-európai országok alkotmányeszméjének kialakulására. Kálvin hajlott a demokrácia felé, de eme gondolatsor „gyöngyszemeit nem fűzte tovább”, amelyet az utána következő nemzedékeknek kellett megtenniük.

²⁴ Forrás: *Kálvin János Institutioja*, Stichting Hulp Oost Europa, Budapest, 1995. 2. fejezet

²⁵ ANTAL Géza (szerk.): *Kálvin János – A keresztyén vallás rendszere II. kötet – 1559. Ref. Főiskolai Könyvnyomda, Pápa, 1910, 510–511.*

Kálvin a demokrácia előfutára?

Kálvin halálát követően erősödött meg hatása a világban, hiszen a kálvinizmus már a XVI. század végére nemzetközi mozgalommá és vallássá vált. Európában Kálvin gondolatai és reformjai meghatározóak lesznek, mint ahogyan azt a történelem mutatja. Azonban vitatott kérdés, hogy vajon elősegítette Kálvin a politikai szabadság kibontakozását.

Abraham Kuyper „*A kálvinizmus politikai jelentősége*” című munkája 1874-ben *A kálvinizmus, mint az alkotmányos szabadságok alapja és biztosítója* alcímmel jelent meg. Kuyper ebben a munkájában részletesen kifejtette és indokolta köztörténeti adatokkal és a korabeli jogbölcseleti, jogelméleti, filozófiai nézetek elemzésével, hogy a kálvinista rendszerből egy igazi alkotmányos közjog származik.²⁶ Kálvin tanai és a „*reformáció eszmetörténeti jelentősége szinte valamennyi*”²⁷ jog- és társadalomtudományi ágazatra hatást gyakorolt. Kálvin politikai alapelvei már a „szabadság, egyenlőség, testvériség” címszavaival értelmezhetők és magyarázhatók. Az egyenlőség olyan érték, amely a demokrácia és a közösségi döntéshozatal szempontjából nélkülözhetetlen.

Az alkotmányeszmé megvalósulását két tényező segítette elő. Az egyik, a törvények fontosságáról alkotott véleménye, azon belül is a hatalmat korlátozó funkciójának kialakítása. A másik tényező, az egyházalkotmány megalkotása, más néven egyházi rendtartás vagy egyházi fegyelem, amelyben Kálvin „demokratizálta” az egyházi tisztségeket, illetve hivatalokat és megerősítette a világiak szerepét az egyházban.

²⁶ SZATMÁRY uo. 43–58.

²⁷ SZATMÁRY uo.

Záró gondolatok

Kálvinnak és követőinek köszönhetően, később a kálvinizmus segítségével változott meg az államok szervezete, az államnak az egyházhoz fűződő viszonyrendszere és az azzal összefüggő politikai álláspontok.

Kálvin, korszakát meghaladó jogi gondolkodásmódja számos mozgalmat, forradalmat indított el és rendezte át a politikai berendezkedést, a jogrendszereket, valamint átalakította az egyházi jogot és az alkotmányjogot, azok viszonyát. Továbbá „*tanival újra értelmezte a keresztény szabadságot.*”²⁸

A presbiteri-zsinati egyházalkotmány pedig joggal tekinthető a nyugat-európai demokrácia keletkezési gyökerének. Kálvin, a lutheri tan továbbfejlesztését, az államhatalom konkrét szervezeti formáira, illetve a hatásköri megosztásokra is alkalmazta. Ezek hatottak ki a politikai eszmerendszerre, a politikai és jogi intézmények kialakulására, fejlődésére.

Kálvinnak a polgári kormányzatról alkotott tanait követői „*a kálvinizmus jeles képviselői elfogadták, elismerték és azok kiindulópontul szolgáltak számukra.*”²⁹ Az általa elképzelt állami berendezkedés, működési mechanizmus messze túlmutatott a kora gondolkodóinak elképzelésein, mivel az adott társadalmi berendezkedés mellett is hitt a demokratikus (választott tisztségeken, a hatalom megosztásán alapuló) állam felépítésének lehetőségében. Nem túlzás állítani, hogy az Institutióban megfogalmazott állami berendezkedési alapgondolatok a későbbi demokráciák alkotmányainak részeivé váltak.

Gondolatébresztőnek tehetjük fel a kérdést, hogy vajon Kálvin lenne-e a demokrácia előfutára, vagyis a francia forradalmak állam-szerződéses gondolatának megindítója? A francia felvilágosodás

²⁸ SZABÓ Zsolt: *A keresztény szabadság és a kereszténydemokrácia mai értelmezési lehetőségei.* In.: Lányi Gábor – Kiss Réka: Hagyomány, identitás, történelem 2019. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Egyház és Társadalom Kutatóintézetének Reformáció Öröksége Műhelye – Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Kar Egyháztörténeti Kutatóintézet, 2020, 337–348

²⁹ SZABÓ Zsolt: *A demokrácia alapelveinek protestáns gyökereiről.* Collegium Doctorum, 2021/2, 175–181.

egyik nagy alakjának, Rousseaunak Kálvinról való vélekedése, amely alapján arra lehet következtetni, hogy Kálvin igen nagy hatást gyakorolt műveivel és gondolkodásmódjával: „Azok, akik Kálvint csak teológusnak tekintik, nem ismerik föl az ő géniuszának egész szélességét. Bölcs törvényeinek kiadása, amiben neki nagy része volt, nem kevesebb tisztességet szerzett neki, mint *Institutio*-ja. Bármilyen forradalmat is hoz az idő vallásunkban, mindaddig, amíg a haza és a szabadság szeretete ki nem alszik közöttünk, ennek a nagy embernek az emléke tiszteletben fog tartatni.”³⁰

Felhasznált irodalom

ALISTEN E. McGrath: *Kálvin, A nyugati kultúra formálódása*. Osiris Kiadó, Budapest, 1996.

ANTAL Géza (szerk.): *Kálvin János – A keresztyén vallás rendszere 1559. II. kötet*. Ref. Főiskolai Könyvnyomda, Pápa, 1910.

BENKE György: *Kálvin társadalmi etikája*. Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Budapest, 1986, 169.

BUZOGÁNY Dezső: *Kálvin állam és társadalomszemlélete* In.: Magyar Tudomány 2010/2.

CZEGLÉDI Sándor – RÁBOLD Gusztáv: *Kálvin János – A keresztyén vallás rendszere*. Református Főiskolai Könyvnyomda, Pápa, 1909.

HUSZÁR Pál: *Kálvin János, élete, teológusi, reformátori és egyházszerzői munkássága, 1059-1564*. Kálvin Kiadó, Budapest, 2009

JEAN Cadier: *Kálvin Egy ember isten igájában*. Kálvin Kiadó, Budapest, 1994.

³⁰ Szerk. ANTAL Géza: *Kálvin János – A keresztyén vallás rendszere 1559*. Pápa, Reform. Főiskolai Könyvnyomda, 1910. 759.

JOACHIM Staedtke: *Kálvin János megismerés és formálódás*. Vásárosnaményi Református Egyházközségért Alapítvány, Vásárosnamény 2009. (In. Institutio 4. könyv, XX. fejezet, 8. pontja)

KÁLVIN János: *A keresztyén vallás rendszere*, Stichting Hulp Oost Europa, Budapest, 1995.

KARL Heussi: *Az egyháztörténet kézikönyve*. Osiris kézikönyvek, Budapest, 2001.

SEBESTYÉN Jenő: *A református etika*. Iránytű Kiadó, Budapest-Gödöllő, 2000.

SZABÓ Zsolt: *A demokrácia alapelveinek protestáns gyökereiről*. Collegium Doctorum: Magyar Református Teológia, 2021/2.

SZABÓ Zsolt: *A keresztyén szabadság és a keresztyendemokrácia mai értelmezési lehetőségei*. In.: Lányi Gábor – Kiss Réka: Hagyomány, identitás, történelem 2019. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Egyház és Társadalom Kutatóintézetének Reformáció Öröksége Műhelye – Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Kar Egyháztörténeti Kutatóintézet, 2020.

SZATMÁRY Béla: *A kálvini reformáció és a jogegyenlőség – adalékok a jogállamiság eszmetörténetéhez*. In.: Acta Humana 2018/3. 43–58.

WILLEM Van't Spijker: *Kálvin élete és teológiája*. Kálvin Kiadó, Budapest, 2003.